

Kolttalappalaisten kotakunnista

Se, joka harjoittaa kenttätutkimuksia kolttalappalaisten parissa, voi piankin havaita sen yhteiskunnallisen ilmiön, että samassa tuvassa (kodassa) on elänyt useampia ruokakuntia. Nimitämme tällaista ryhmitymää kotakunnaksi. Koltan lapin sana *kuahtt-olmo* 'kotaihmiset' (T. I. Itkosen mukaan) lienee merkitykseltään laajempi. Tämä määritelmä kuitenkin edellyttää, että yhteiskodassa elävät koko asianomaiset perheet

tai taloudet joko koko vuoden tai tietyn osan vuodesta. Kotakuntäkäsitteeseen ei siis kuulu yhteinen kalastuskota, jossa osa tiettyjen perheiden väestä pyyntiaikana majailee. Kolttalappalaisten kotakunnan rakennetta voivat tarkemmin valaista vain yksityiset tapaukset, jotka on valittu silmällä pitäen näiden lappalaisten puolinomadismia, siis tapaa asua eri vuodenaikoina eri seudulla sen mukaan kuin heidän elinkeinonsa — kalastus ja porotalous — vaativat. Kuvaan aluksi kolttalappalaisilta keräämäni aineiston nojalla Paatsjoen kylän Salmijärven perheryhmää n. vuoden 1900 vaiheilla. Salmijärven Aittasaarella asui tuolloin elokuun lopulta lokakuun puoliväliin (v.l.)¹ saakka 7 perhettä, jotka kaikki kuuluivat Afanasjevin sukuun. Asuintupia siellä oli samassa kentässä 3; Gerasim Afanasjev asui omassa tuvassaan; Stepan, Iivana ja Roman Afanasjev, jotka olivat perheellisiä veljeksiä, mutta eri ruokakuntaa, asuivat samassa tuvassa. Kullakin oli kuitenkin oma aitta. Yhteinen asuintupa oli myös veljesperheillä Huotari, Klementti ja Iivana Afanasjevilla, mutta aitat olivat yksityiset. Kun vanhimman veljen Huotarin perhe sittemmin lisääntyi, hän rakensi turvekodan Aittasaaren kentälle. Kotakuntien olojen valaisemiseksi huomautettakoon, että Aittasaarella saman kotakunnan jäsenet kalastivat (Salmijärvässä ja sen vieressä Kuotsjärvässä) nuotalla yhtiössä, mutta verkolla erikseen; Gerasim A. kalasti aina erikseen. Nuottakalastuksessa eri nuottakunnilla oli vakituinen vesialue, verkkopyynnissä taas yksityisillä perheillä. Kun siiankutu lokakuun puolivälissä Salmijärvässä loppui, mainitut koltat hajaantuivat siirtäkseen toisille asuinpaikoille. Gerasim A. muutti syyspaikkaansa Saarikosken niskaan ja kalasti sieltä käsin tietyissä vesistöissä. Stepan, Iivana ja Roman A. taas muuttivat syyspaikkaansa Kuotsjärven eteläpäähen oman kalavetensä rannalle, missä he asuivat samassa tuvassa; siellä oli vain yksi aitta, joka oli yhteinen. He harjoittivat porotalouden lisäksi jääverkkokalastusta sillä suunnalla olevissa metsäjärvisissä, toisina syksyinä yhtiössä, koska pyyntiväkeä oli vähän, toisinaan taas yksityisesti jakamattomassa kalavedessä. Huotari, Klementti ja Iivana vuorostaan siirtyivät syyspaikkaansa Kuotsjärven pohjoispäähen. Siellä oli Huotarilla ainakin myöhempinä aikoina oma tupa ja aitta; muut veljekset taas asuivat samassa tuvassa ja heillä oli yhteinen aitta. Täällä he asuivat n. kuukauden ja muuttivat sitten porojensa takia toiseen syyspaikkaansa Tšokvaaraan, n. 2 km edellisestä asuinpaikasta, ja viipyivät siellä kuukauden

¹ Ks. Paatsjoen kolttain vuotuisesta asuinpaikkakierrosta V. TANNER Antropografiska studier inom Petsamo-området I. Skolt-lapparna, Fennia 49, N:o 4, s. 103 ss.

verran siirtyäkseen sitten koko kylän yhteiseen talvikylään. Viimeksi mainitussa syyspaikassa Klementillä ja Iivanalla oli yhteinen, mutta Huotarilla oma tupa (?). Veljekset harjoittivat syyspaikoista käsin yksityisesti jääverkkokalastusta useassa Kuotsjärven pohjoispuolella sijaitsevassa metsäjärvenvässä, missä kalavettä ei ollut varsinaisesti jaettu. Heidän poronsa, kuten Kuotsjärven eteläpäässä asuneiden veljestenkin, olivat samassa tokassa. Talvikylässä taas Klementti ja Iivana asuivat samassa tuvassa, joka oli kuulunut heidän isälleen, heillä oli myös yhteinen aitta; Huotarilla oli oma tupa ja aitta. Sen sijaan Stepan, Iivana ja Roman A:lla oli talvikylässä kullakin eri tupa.

Paatsjoen kolttain parissa oli edellä mainittuun aikaan muillakin asuinpaikoilla havaittavissa samanlaisia kotakuntia kuin Salmijärven ryhmän keskuudessa. Niinpä Vouvatusjärven kolttain parissa oli eri perheillä asuntoja seuraavasti: Vouvatusjärven saaren kentässä oli joka perheellä, nim. veljeksillä Levanti ja Vasili Fedotovilla ja näiden serkulla Matvei Fedotovilla ja toisaalta veljeksillä Jefim, Ilja ja Omeljan Fedotovilla samoin kuin Jefim Titovilla, oma tupa ja aitta. Ne sijaitsivat muuten vierekkäin, n. 10—20 m toisistaan. Vouvatusjärven kentässä, mainitun järven etelärannalla, jonne muutettiin n. 1—2 viikkoa pokrovan (1/10 v.l.) jälkeen ja jossa asuttiin noin pari viikkoa, kullakin perheellä oli samoin tupa ja aitta ja lisäksi lammaskoppi; nekin sijaitsivat vierekkäin paitsi erään perheen (Jefim Titovin) n. 1/2 km:n päässä toisista (Jordanissa). Näiden kolttain syyspaikassa, joka oli Saplivaarassa Nilijärvellä, ei sen sijaan kaikilla perheillä aluksi ollut omaa tupaa, aiemmin näet vain Matvei F:llä, Levanti F:llä ja Vasili F:llä oli tupa ja aitta. Levantin luona asui Ilja F., jolla ei ollut edes omaa aittaa; Vasilin luona majailivat Jefim ja Omeljan F., joilla kummallakin oli oma aitta. Myöhemmin nekin, joilla ei ollut omaa asuntoa, rakensivat itselleen tuvan aittoineen. Jefim Titov taas asui syystalvella Vouvatuksen kolttain naapurien Höyhenjärven lappalaisien syyspaikassa Kornettivaarassa; hän kuului näet alkuaan viimeksi mainittuun ryhmään. Jos pidämme silmällä Vouvatuksen kolttain kalastusta, niin huomaamme, että veljeksillä Levanti ja Vasili F:llä ja näiden serkulla Matvei F:llä oli yhteinen nuotta, jolla he kalastivat Vouvatusjärvenvässä. Siinä pyysivät yhteisellä nuotalla, mutta eri alueilla kuin edellä mainittu yhtymä, myös veljekset Jefim, Ilja (> tämän poika Dorofi) ja Omeljan F. Verkkokalastusta taas sekä sulan että jään aikana harjoitettiin säännön mukaan yksityisesti. Mainittakoon vielä esimerkkinä Höyhenjärven ryhmä, ioka syyskesällä asui Höyhenjärven rannalla. Siellä oli kaikilla perheillä (veljeksillä Maksim ja Roman Fedotovilla, Vasili Letovilla ja veljeksillä Tavsei ja Timofei Titovilla) oma tupa ja aitta paitsi Jegor Titovilla, joka

asui jälkimmäisen veljensä tuvassa; hänellä ei ollut omaa aittaakaan. Kaikki asuivat samalla kentällä, n. 25 m toisistaan. Höyhenjärveläisten syyspaikka oli Kornettivaarassa. Siellä oli Maksim F:llä oma tupa ja aitta; samassa tuvassa asui hänen nuorempi veljensä Roman; Timofei F:llä oli tupa ja aitta, hänen luonaan majailivat hänen veljensä Jevsei (vanhempi) ja Jegor (nuorempi). Edellisellä oli oma aitta, mutta ei jälkimmäisellä. Vasili Letovilla oli oma asunto samoin kuin Jefim Titovilla, joka oli edellä mainittujen Titovien veli ja joka, kuten jo tiedämme, syyskesällä asui Vouvatusjärven ryhmän parissa. Kornettivaarassa eri perheiden asunnot olivat muuten melko hajalla, n. 1/2 km toisistaan, osittain vierekkäinkin. — Miten yleistä ja niin sanoaksemme luonnollista kolttain parissa oli toisten asunnoissa majoileminen, ilmenee siitäkin, että Paatsjoella Höyhenjärven ryhmän perheet nuottakalastuksensa aikana asuivat 2 — 3 viikkoa Vouvatusjärven kolttain luona, sukulaistensa tuvissa, yksi siellä, toinen täällä.

Paatsjoen talvikylässä (Kolosjoella ¹) taas oli v:n 1900 tienoilla useimmilla perheillä oma tupa, mutta eräät asuivat kylänaapuriansa luona. Joku saattoi asua nuoremman veljensä luona, mutta toisina talvina jonkun kylänaapurinsa kanssa. Kaksi veljestä, jotka aiemmin olivat eläneet yhdessä isänsä tuvassa, asuivat myöhemmin vanhemman veljeksensä rakentamassa tuvassa. Joku saattoi majoilla perheineen lankonsa tuvassa, jolloin kummallakin oli oma aitta ja lammaskota.

Esimerkkejä erityyppisistä kotakunnista voidaan mainita myös Petsamon kylästä. Niinpä siellä on muistaman mukaan ollut tapauksia, että isä asui naimisissa olevan poikansa kanssa samassa tuvassa, mutta eri ruokakunnassa, sekä talvikylässä että järvikalastuksen aikana syyskesällä ja alkutalvella. ² Tällöin he myös kalastivat nuotalla yhtiössä, mutta ainakin jääverkoilla, ts. syyspaikassa asuttaessa, yksityisesti. Kotakunnan vaiheiden selvittämiseksi lienee niinikään seuraava saman kylän kolttia koskeva tapaus kiintoisa. V. 1900 asuivat Nikifor Koputov, German Koputov ja Ilja Jefremov syyskesällä Kallajärvellä. Alkuaan kahdella ensiksi mainitulla oli siellä oma tupa ja aitta, Ilja asui Germanin tuvassa, mutta hänellä oli oma aitta. Sittemmin Germanin tupa rappeutui, silloin German ja Ilja muuttivat Nikiforin tupaan, missä majailivat useita vuosia, kunnes Ilja rakensi oman tuvan. Mainitussa »kesäpaikassa» asuessaan he kalastivat verkoilla eräissä vesistöissä kaikki kolme yhtiössä, toisissa taas kaksi perhettä (Ilja ja German tai Nikifor ja German tai edellinen ja Ilja)

¹ Ks. myös TANNER mts. 105.

² Petsamon kylän lappalaisten vuotuisesta asuinpaikkakierrosta TANNER mts. 162 ss.

yhtiöissä, eräissä tapauksissa taas yksityisesti. Heidän syyspaikkansa sijaitsi n. 3 km »kesäpaikasta», ja sielläkin oli aiemmin kaksi pirttiä, Nikiforin ja Germanin, Iljan asuessa viimeksi mainitun kanssa; sittemmin Ilja teki oman tuvan; kullakin oli oma aitta. Syyspaikalla asuessaan he harjoittivat jääverkkokalastusta useissa järvissä, Nikifor kalasti yksinään, German ja Ilja tavallisesti yhtiössä, mutta eräinä vuosina erikseen.

Samassa kylässä elivät aikoinaan veljekset Gerasim ja Jaakko Jefremov talvikylässä samassa tuvassa vanhempiensa kanssa, mutta olivat eri ruokakuntaa. Isä oli jakanut heille perintöosan irtaimistosta. Syyskesällä ja talvella he harjoittivat yhtiössä verkkokalastusta tietyissä järvissä, asuen yhdessä milloin tuvassa, milloin kodassa. Näissä asuinpaikoissa heillä oli myös yhteisiä aittoja. Kun sitten Gerasimin kuoltua hänen poikansa meni naimisiin, hän erkani eri ruokakunnaksi ja rakensi lisäksi oman tuvan talvikylään. Hän kalasti yksinään verkoilla syksyllä ja jään aikana tietyissä järvissä. Jaakko taas harjoitti yksinään samanlaista pyyntiä toisissa järvissä. Tällöin vanha isä jäi Jaakon luo, mutta äiti muutti pojanpoikansa Onissimin luo.

Kolttalappalaisilla on lisäksi esiintynyt tapa, että perheellinen mies sopimuksesta muutti jonkun toisen perheenpään luo asumaan kalastaakseen (nuotalla) yhtiössä jälkimmäisen kalavesissä. Muutaman vuoden kuluttua hän saattoi muuttaa jonkun toisen lappalaisen tupaan muodostaakseen tämän kanssa samanlaisen yhtiön. Tietoja tällaisesta yhteiskuntailmiöstä minulla on Paatsjoelta.¹

Niin kuin edellä olevasta esityksestä ilmenee, Paatsjoen ja Petsamon kolttakylissä oli vielä vuosisatamme vaihteessa erityyppisiä kotakuntia. Isä saattoi asua naiseen ja eri ruokakunnassa olevan poikansa kanssa samassa tuvassa (kodassa) sekä talvikylässä että heidän yksityisissä kalastus- ja poronhoitopaikoissaan. Samoin kaksi eri talouteen kuulunutta veljesperhettä asusti yhdessä vanhempiensa kanssa talvikylässä ja yksityisillä järvikalastusalueillaan. Toisaalta taas kolme pesänjaon toimittanutta veljestä, joista kahdella oli talvikylässä yhteinen asunto, mutta kolmannella tai kaikilla oma tupa², majailivat perheineen syyskesän ja -talven aikana perinnäisillä ja perityillä kalastuspaikoillaan samassa tuvassa, hoitaen siellä myös samassa tokassa olevia porojaan. Perheen lisääntyessä yksi veljeksistä saattoi kuitenkin rakentaa asianomaisille pyyntipaikoille oman asunnon. Huomattakoon niinkään ilmiö, että samalla perheen-

¹ Vrt. Virittäjä 1948, ss. 152—3.

² Vrt. U. HOLMBERG (HARVA) Kolttain omistusoikeuksista ja -merkeistä, Kalevalaseuran vk. 7, s. 203.

päällä voi jollakin pyyntipaikalla olla oma asunto, kuten muillakin samassa kentässä asuvilla, jota vastoin hän jollakin toisella saman perheryhmän pyyntipaikalla yms. sopimuksen mukaan asui jonkun toisen tuvassa. Kotakuntia muodosti myös se, että eronneet veljekset majailivat isältä jääneessä asunnossa; kolttain perimyssäännösten mukaan nuorimmalla pojalla oli silloin etuoikeus.¹ Melko yleistä näyttää olleen, että perheenpäällä oli oma aitta, vaikka hänellä ei ollut omaa asuntoa. Saman kotakunnan jäsenet saattoivat lisäksi kalastaa yhtiössä milloin kokonaan, milloin vain osittain (nuotalla). Vielä huomautettakoon siitä seikasta, että kotakuntain kokoonpanossa tapahtui vuosittain muutoksia, kun sama kylänaapuri siirtyi perheeseen jonkun toisen miehen tupaan. Jälkimmäistä ilmiötä voitaneenkin pitää itse asiassa luonteenomaisena kolttalappalaisten varhaiskantaaiselle elämänmuodolle.

Onnellista on, että kolttalappalaisten kotakunnista on myös vanhoja asiakirjallisia tietoja. N. Haruzinin julkaisemassa Kuolanniemen verokirjaan² vuosilta 1608—1609 ja 1611 on näet merkitty mm. sikäläisten lappalaisten talvikylien asujamisto. Tällöin verokirjan laatija luettelee asukkaat kotakunnittain mainiten samassa kodassa (*село*) asuvat täysikasvuiset, luultavasti perheelliset miespuoliset kylänaapurit. Nämä tiedot ovat kuitenkin ylimalkaisia. Niinpä ei käy selville, missä määrin samassa kodassa asuneet perheet kuuluivat samaan ruokakuntaan tai eri talouksiin. Samoin kotakunnan jäsenten keskinen sukulaisuus jää monesti epäselväksi. Tutkija haluaisi niinkään tietoja siitä, kuuluivatko talvikylässä kotakunnan muodostaneet perheet samaan kotakuntaan myös muilla vuodenaikaisilla asuinpaikoilla, joista muuten mainitaan jo 1500- ja 1600-luvun lähteissä³. Kaikesta tästä huolimatta po. verokirjalla on suuri arvo tutkittaessa lappalaisyhteiskunnan vaiheita. Kun vertaamme edellä esitettyjä muistotietoihin perustuvia kolttain tupayhteisöjä 1600-luvun alussa talvikylissä esiintyviin kotakuntiin, huomaamme silmäänpiستävän yhtäläisyyden niiden kokoonpanossa. Niinpä Akkalan talvikylässä, josta verokirja mainitsee 7 kotakuntaa, näiden kokoonpano oli seuraava: yhdessä asui isä varttuneen poikansa kanssa, neljässä kaksi perheenpäättä, jotka eivät olleet veljeksiä, yhdessä kolme miestä, joilla samoin oli eri isännimi, ja yhdessä kodassa kaksi veljestä ja kolmas perheenpää, jolla oli eri patronyymi. Samaa kotakuntaan kuului keskimäärin n. 2, 3 perhettä. Lujau-

¹ Ks. esim. HOLMBERG (HARVA) mts. 204.

² N. HARUZIN, Русские лопари, Изв. Имп. Общ. Люб. Естеств. Антр. и Этн., T. L XVI, s. 408 ss.

³ Ks. TANNER mtss. 244—5; J. J. MIKKOLA Kolttakylän arkisto (Porvoo 1941), s. 25.

rin (Lovozero) kylässä, missä oli yksi isän ja pojan, yksi isän ja pojan sekä kolmannen miehen perheen, yksi kahden veljeksien, kolme kahden miehen, joilla oli eri patronyymi, muodostamaa kotakuntaa sekä kaksi yksinäis-perheen asumakotaa, majaili talvikodassa keskimäärin n. 1,8 perhettä. Silmäänpistävän suuria kotakuntia oli sensijaan Suonikylässä, jossa niiden perheluku oli keskimäärin n. 4,5. Niinpä eräässä kodassa asui 2 veljestä ja 4 veljestä, joilla oli eri patronyymi kuin edellisillä, ja eräässä toisessa isä kolmen poikansa kanssa ja lisäksi poikansa kanssa toinen mies, joka ei ollut edellisen veli.¹ Voidaan siis havaita, että Kuolan lappalaisten kotakunnat, ainakin talvikylässä asuttaessa, olivat tuolloin yleensä suurempia kuin n. 1800-luvun lopussa. Kotakunnan suuruutta rajoittaa tietysti itse asunnon suuruus. Että kolttain asunnot (kodat) jo vanhastaan olivat pienenlaisia, ilmenee eräästä Kiltinän lappalaisten kesäkylää kuvaavasta piirroksesta 1500-luvun lopulta.² Samaan suuntaan viittaavat T. I. Itkosen tutkimukset Inarin kylän lappalaisten keskiaikaisista asunnoista.³ Kotakunta, muodostivatpa sen isä naineine poikineen tai veljesperheet tai muutaman kylänaapuruksen (kaukaisempien sukulaisten) ryhmittymä, kuulunee varmasti muinaiseen metsästäjä- ja kalastajalappalaiseen yhteiskuntaan. Tämä ilmiö ei pohjoisten varhaiskantaisten kansojen parissa olekaan ollut outo. Viitattakoon vain esim. obin-ugrialaisten useamman perheen yhteisasuntoihin (talvikotiin).⁴

E. A. VIRTANEN

¹ HARUZIN mtss. 452, 454, 456—7.

² TANNER mts. 245 (k. 72).

³ Suomen lappalaiset vuoteen 1945 I (Porvoo 1948), ss. 198—200.

⁴ Ks. esim. CH. DE RECHBERG *Les peuples de la Russie I* (Paris 1812), t.31; A. KANNISTO *Vogulit, Suomen suku II*, ss. 388—9.